

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 1/S. Jild 4.

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/1 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ**

<i>Fayziyev O'rinboy Toshmuhammad o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJIGA EGA BO'LGAN INSONLARNI IJTIMOIIY HIMOYALASH SOHASIDAGI ISLOHOTLAR	9-16
<i>Эсонов Зиёдбек Юлдашевич</i> ФАРФОНА ВОДИЙСИ МИНГ ЎЗБЕК УРУФИ МАНБАЛАРИ ТАРИХИДАН	17-22
<i>Rajarov Mardonbek Qosimboy o'g'li</i> AFRIG'IYALAR SULOLASI TARIXINING TURK TILLI TADQIQOTLARDA YORITILISHI	23-26
<i>Исмоилова Нигорахон Усмонжановна</i> НАЛИВКИН И ЕГО СВЕДЕНИЯ О ТУЗЕМНОЙ ЖЕНЩИНЕ	27-34
<i>Мирхакимова Феруза Холдоржон кизи</i> ВЗГЛЯД В ИСТОРИЮ МЕМОРИАЛЬНОГО МУЗЕЯ САДРИДДИН АЙНИ	35-40

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Zhao Rong</i> RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF CORE CURRICULUM STANDARDS FOR CROSS- BORDER E-COMMERCE MAJORS BASED ON HIGHER VOCATIONAL EDUCATION IN INNER MONGOLIA	41-48
<i>Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li</i> FARG'ONA VILOYATIDA AGROTURIZM FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RESURS SALONIYATINI VAHOLASH	49-58
<i>Malikova Gulhayo Turdali qizi</i> TIJORAT BANKLARDA INVESTITSION FAOLIYAT TAHLILI	59-64
<i>Maxmudov Anvarjon</i> SOLIQ HUQUQBUZARLIKLARINI TARKIBI, SHAKLLANISH MANBALARI VA ULARNI IQTISODIY MOHIYATI	65-75
<i>Мухитдинов Ахрор</i> РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТДА ЯГОНА МАРКАЗЛАШГАН ДИСПЕТЧЕРЛИК ХИЗМАТИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШ УСУЛЛАРИ	76-82
<i>Jurayev Xusan Atamuratovich</i> KORXONANI MOLIYAVIY SOG'LOMLASHTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	83-89
<i>Butunov Shaymardan Berdiyrovich</i> NOANIQLIK ORQALI HARAKAT QILISH: IQTISODIY BEQARORLIK SHAROITIDA MOLIYAVIY TAHLIL	90-96
<i>Islomova Mohlaroyim Inomjon qizi, Ortiqova So'g'diyona Abdusodiq qizi, Abdurahimova Zulhumor Azimjon qizi</i> TURIZM XIZMATLAR SOHASIDA RAQAMLI TEXNANOLOGIYALARNI QO'LLASH	97-103
<i>Содиқов Анвар</i> ЎЗБЕКИСТОН ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИ ИСТИҚБОЛЛАРИНИ КЎП ОМИЛЛИ ЭКОНОМЕТРИК МОДЕЛЛАР АСОСИДА БАҲОЛАШ ВА МУҚОБИЛ СЦЕНАРИЙЛАРИНИ АНИҚЛАШ...	104-116

Norov Asror Egamberdiyevich, Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich
O‘ZBEKISTONDA DOKTORANTURA FAOLIYATI YO‘LGA QO‘YILGAN OLIY TA‘LIM VA ILMIY
TADQIQOT MUASSASALARI 117-122

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Эшонкулова Нуржахон Абдужабборовна
ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТЛАРИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ:
ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ 123-130

Khalilova Shakhlo Abdurashitovna
IBN SINA AND HIS CONTRIBUTION TO SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION: RETHINKING
THE HERITAGE OF EASTERN THINKERS 131-136

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Saidov Hakim G‘ofurovich
VATANPARVARLIK VA MILLIY G‘URURNING FALSAFIY KATEGORIAL NEGIZLARI 137-141

Jabborov Jamshid Azimovich
MA‘NAVIY EHTIYOJLAR JAMIYAT MA‘NAVIY HAYOTINING TARKIBIY QISMI
SIFATIDA 142-148

Coatov Fayram
БАЙРАМЛАР – МИЛЛАТНИНГ ОЛИЙ ҚАДРИЯТИ 149-156

Raxmatova Xolidaxon Xolikovna
NAQSHBANDIYLAR EHTIROMIGA SAZOVOR BUYUK ZOT 157-161

Wang XiaoYu
AN ANALYSIS OF THE MYTHICAL PATTERNS IN ULYSSES FROM THE PERSPECTIVE OF
ARCHETYPE THEORY 162-170

Mamadkulova Kamila Abdukhalikovna
FEATURES OF 19th CENTURY LITERATURE: ROMANTICISM AND REALISM 171-175

Aripova Saodat Taxirovna
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARINING LEKSIK-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI 176-181

Xudoyqulov Behzod Abbosovich
ITALYAN TILIDAGI FRAZEOLGIK IBORALAR TARJIMASI VA ULARNING O‘ZBEK TILIDAGI
EKVIVALENTLARI 182-187

Mavlonova Gulnora Abdig‘ani qizi
ADABIYOTDA QO‘LLANILGAN EVFEMIZMLAR (ROMAN VA SHE‘RIYAT) MISOLLAR
BILAN 188-192

Tuxtayeva Dildora Zokirovna, Izzatilloeva Sevinch Nusratilloevna
INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA “YAXSHILIK” KONSEPTINI IFODALOVCHI MAQOLLARNING
MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI 193-197

Djurayeva Orzigul Gafurovna
QAXXOR BAXSHI RAHIMOV IJODINING O‘RGANILISHI 198-204

Gafarova Shahnoza Hayrullayevna
TIL VA TA‘LIM: MUAMMO VA YECHIMLAR 205-209

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Исломқулова Шоҳсанам Ваҳобжон қизи*ВРАЧНИНГ КАСБИЙ ЖАВОБГАРЛИГИНИ СУҒУРТА ҚИЛИШНИ ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ОМИЛЛАРИ ВА ЗАРУРИЯТИ 210-215*Sarvinov Sunnatillaeva*PROCEDURAL CHALLENGES IN THE REGULATION OF ABUSE OF DOMINANT POSITION IN
UZBEKISTAN 216-222**13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ***Soliev Ibodulloxon Ismatullayevich*FACTORS AFFECTING THE EFFICIENCY OF REFORMS IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF
HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 223-233*Shokirov Po'lat*TALABALARGA ATLETIK GIMNASTIKA MASHG'ULOTLARINI JOZIBADORLIGINI OSHIRISHING
USLUBIY ASOSLARI 234-238*Begmatova Dilnoza Muxtarovna*JAHON MIQYOSDA TA'LIM JARAYONI SUBYEKTLARIDA MADANIY IMMUNITETNI
SHAKLLANTIRISH TENDENSIYALARI 239-243*To'rayev Panji To'xtayevich*MILLIY KURASH MASHG'ULOTLARIDA UMUMIY JISMONIY TAYYORGARLIKNI TASHKIL
ETISH VA SHAKLLANTIRISH 244-248*Axmedova Nafisa Isaxodjayevna, Azamatov Abdullo Isaxo'ja o'g'li, Lutfullina Rumiya Anvarovna*
OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT FAKULTETLARI TALABALARI
UCHUN ANTIDOPING QOIDABUZARLIKLARINING OLDINI OLISH MEXANIZMINI

YARATISH 249-256

*Egamberdiyev Javlonbek*TA'LIM MUASSASALARIDA MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLARNI TASHKIL QILISH VA UNING
ILMIY-USLUBIY ASOSLARI 257-260*Kenjaboev Abdisalim Erkaboevich*ZAMONAVIY TA'LIM- TARBIYA JARAYONIDA PEDAGOGIK RAHBARNING
KOMPETENTLIGI 261-265

Jabborov Jamshid Azimovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.
Xalqaro innovatsion universitet
jamshidshoh@gmail.com

MA'NAVIY EHTIYOJLAR JAMIYAT MA'NAVIY HAYOTINING TARKIBIY QISMI SIFATIDA

Annotatsiya. Mazkur maqolada ma'naviy ehtiyojlar jamiyat ma'naviy hayotining tarkibiy qismi ekanligi, ularning jamiyat ma'naviy hayoti rivojlanishiga ta'siri (inson ehtiyojlari yuksalishiga, ayniqsa yosh avlodda ehtiyojlar shakllanishiga), ma'naviy ehtiyojlar qondirilishi shaxs va jamiyat hayotining yuksalishiga sabab bo'lib, uni taraqqiyotga yo'naltirib, o'z mohiyatida inson maqsadlari, manfaatlari va intilishlarini ifodalashi izchil ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlari: inson, ma'naviy ehtiyoj, jamiyat, bilish, mehnat qilish, estetik ehtiyojlar, axloqiy ehtiyojlar.

Jabborov Jamshid Azimovich

Doctor of philosophy (PhD), docent
International Innovation University (Karshi, Uzbekistan)

SPIRITUAL NEEDS AS A COMPONENT PART OF SOCIETY'S SPIRITUAL LIFE

Abstract. This article shows that spiritual needs are a component of the spiritual life of society, their influence on the development of the spiritual life of society (the rise of human needs, especially the formation of needs in the young generation), the satisfaction of spiritual needs is the reason for the rise of individual and community life. and it has been consistently scientifically analyzed that it represents the goals, interests and aspirations of the human being in its essence.

Key words: human, spiritual needs, society, knowledge, work, aesthetic needs, moral needs.

Жабборов Жамшид Азимович

фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Халқаро инновацион университет (Қарши, Ўзбекистон)

ДУХОВНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЧАСТЬ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ ОБЩЕСТВА

Аннотация. В данной статье показано, что духовные потребности являются составляющей духовной жизни общества, их влияние на развитие духовной жизни общества (возникновение потребностей человека, особенно формирование потребностей у молодого поколения), удовлетворение Духовные потребности являются причиной возникновения индивидуальной и общественной жизни и последовательно научно анализируется, что они по своей сути представляют цели, интересы и стремления человека.

Ключевые слова: человек, духовные потребности, общество, познание, труд, эстетические потребности, нравственные потребности.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4SI1Y2024N19>

Kirish. Insonning ma'naviy dunyoqarashi, xohish-istaklari, maqsad va intilishlari kabi ehtiyojlari ham turli ko'rinishda namoyon bo'ladi. Hayotda ehtiyojlar va manfaatlar – inson yaratuvchanlik faoliyatini harakatlantiruvchi kuch hisoblanadi. Insonning yaratuvchanlik faoliyati ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi: moddiy ishlab chiqarish va ma'naviy ishlab chiqarish. Ma'naviy ehtiyojlar doimo moddiy ehtiyojlarga qaraganda ancha murakkab.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Mazkur maqolani tahlil qilish jarayonida ilmiy bilishning obektivlik, tarixiylik va umumiylik usulidan foydalanildi. Shuningdek, ma'naviy ehtiyojlar jamiyat ma'naviy hayotining tarkibiy qismi sifatida rivojlanishga ta'siri (inson ehtiyojlari yuksalishiga, ayniqsa yosh avlodda ehtiyojlar shakllanishiga), ma'naviy ehtiyojlarning qondirilishi shaxs va jamiyat hayotining yuksalishiga sabab bo'lib, uni taraqqiyotga yo'naltirib, o'z mohiyatida inson maqsadlari, manfaatlari va intilishlarini ifodalashi tizimli yondashuv asosida tahlil qilindi. A.Erkaevning "Ma'naviyat – millat nishoni" kitobi, "Ma'naviyatning uch qonuni" nomli maqolasi va boshqa adabiyotlar ro'yxatida keltirilgan mualliflarning nazariy-falsafiy qarashlari ilgari surilgan ilmiy maqolalar metodologik manba bo'lib belgilandi.

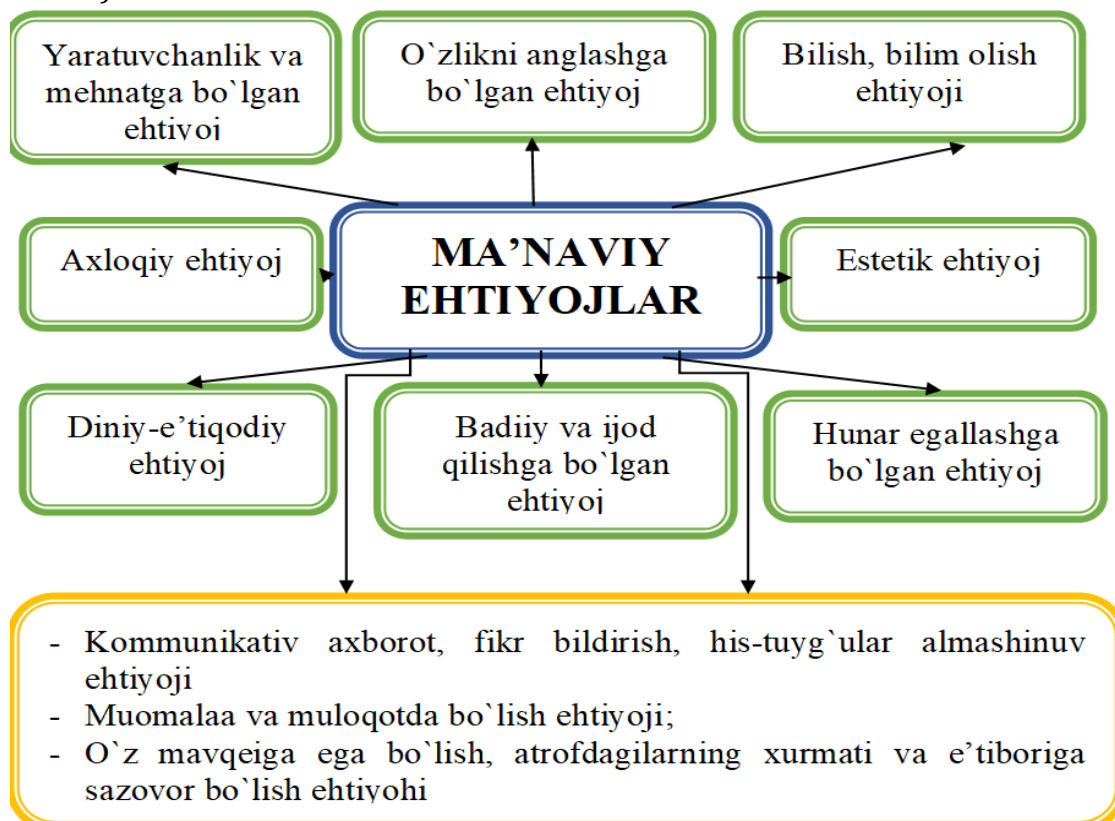
Muhokama va natijalar. Inson tomonidan borliqni ratsional nazariy va amaliy bilishga, uni kashf etishga qaratilgan faoliyati ma'naviy faoliyatni tashkil etib, boshqa faoliyatlardan farq qiladi. Ma'naviy ishlab chiqarish faoliyati ma'naviy boyliklarni yaratish hamda ma'naviy boyliklarni o'zlashtirish, iste'mol qilishni, bu boyliklarni o'zlashtirgan va rivojlantira oladigan avlodni tarbiyalashni o'z ichiga oladi. Ma'naviy faoliyat inson aqliy mehnat qilishi va ijod bilan shug'ullanishining eng muhim belgisi hisoblanadi. Inson ma'naviy ne'matlarni yaratish jarayonida (ma'naviy faoliyatida) uni etuklikka yo'naltiradigan g'oyalar, qarashlar, ilmiy bilimlar, rivojlantiruvchi konsepsiya va nazariyalar, badiiy obrazlar hamda boshqa ma'naviy qadriyatlar tizimini yaratadi. Uning yaratilishi inson ma'naviy ehtiyojlarining qondirilishiga, qondirilgan ehtiyojlar yuksakroq ehtiyojlarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Ma'naviy ehtiyoj moddiy ehtiyojlarsiz rivojlanmaydi. "Ma'naviy ehtiyojlar – davlat, jamiyat va shaxsning barqaror turmushida moddiy ehtiyojlardan boshqa ma'naviy talablar, manfaatlar va ehtiyojlarini qondirishga bo'lgan intilishini ifodalovchi tushuncha", - deb ta'riflanadi ma'naviyatga oid tushunchalar tahlil qilingan izohli lug'atda. Ma'naviy ehtiyojlar ijtimoiy, siyosiy, falsafiy, ilmiy, axloqiy, diniy, huquqiy va boshqa yo'nalishlarda aniq namoyon bo'ladi. Ma'naviy ehtiyojlarning qondirilmasligi jamiyat barqaror hayotida turli buzg'unchi g'oyalarning paydo bo'lishiga olib kelishi, ayrim hollarda davlat va jamiyat hayotiga jiddiy xavf tug'dirishi mumkin. Shu sababli ma'naviy ehtiyojlar tarzida namoyon bo'lgan talablar va manfaatlarni bosqichma-bosqich qondirilishi bilan ko'plab mafkuraviy-ijtimoiy muammolarni bartaraf etish mumkin.

Ma'naviy ehtiyojlarning qondirilishi shaxs va jamiyat hayotining yuksalishiga sabab bo'lib, uni taraqqiyotga yo'naltirib, o'z mohiyatida inson maqsadlari, manfaatlari va intilishlarini ifodalaydi. Ma'naviy ehtiyojlari yuksak bo'lgan xalq yoki millat erkin va farovon hayot kechirib, ilm-fan hamda zamonaviy texnologiyalarga nisbatan munosabatlari ham yuqori darajada bo'ladi. Ma'naviyat, ilm-fan, adabiyot va san'ati, turmush sharoitlari, madaniy saviyasi iqtisodiyoti rivojlangan xalqlarda yuqori bo'ladi. Bular o'z navbatida demokratik erkinliklarni, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish imkonini kuchaytiradi. Mustaqilligi ta'minlangan, xavf-

xatardan holi (xavfsizlikka bo'lgan ehtiyojining qondirilishi) jamiyatda yashayotgan odamlarning yaratuvchanlik qobiliyatini ishga solib taraqqiyotga erishishi osonlashadi. Ma'naviy ehtiyojlar insonning kamolotga intilishi, bilim egallashi, yuksak ideallarga ergashishi orqali namoyon bo'ladi. O'z mazmun-mohiyatida ijodkorlik, bunyodkorlik va yaratuvchanlik g'oyalari singdirgan ma'naviy ehtiyojlar jamiyat rivojiga xizmat qilib, jamiyat hayotini ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy jihatdan taraqqiy etishiga sabab bo'ladi. Ma'naviy ehtiyojlar jamiyat taraqqiyoti darajasini belgilaydi, jamiyat axloqiy ideallarini, maqsad va manfaatlarini qanday g'oyalarga yo'nalganlik xarakterini ko'rsatadi.

Ma'naviy ehtiyojlar yuksak ehtiyoj hisoblanib, ularni qator guruhlarga ajratish mumkin (1.3.1- rasm):

1-rasm. Ma'naviy ehtiyojlar

- yaratuvchanlik va mehnatga bo'lgan ehtiyoj. Mehnatga bo'lgan ehtiyoj funksional ehtiyoj zaminida shakllanadi, busiz, odam organizmining normal rivojlanishi mumkin emas. Har qanday inson ehtiyojlarining qondirilishi mehnat (aqliy va jismoniy) orqali amalga oshiriladi. Funksional ehtiyojlar o'z-o'zidan va to'g'ridan-to'g'ri mehnat ehtiyojiga aylanib qolmaydi. Bu holat mehnat faolligining namoyon bo'lish formasi sifatida boshqa ehtiyojlarni, shu jumladan, bilish ehtiyojlarini qondirishga olib kelgan taqdirda mehnat ehtiyoji kelib chiqadi. Masalan, duradgor yog'ochga ishlov berish texnikasini bilmasdan turib buyum yarata olmaydi. Ko'pchilik odamlar mehnat qilishi orqali ijod zavqini tuyadi, lazzatlanadi (moddiy ehtiyojning ma'naviy ehtiyojlarga aylanishi).

- o'zligini (milliy o'zlikni) anglashga bo'lgan ehtiyoj. Inson uchun eng qiyin, murakkab muammo o'zligini anglash va qadrlashdir. O'zini anglagan odam, albatta, o'z qadr-qimmatini biladi, bunday kishilardagina boshqalarni qadrlash his-tuyg'usi ham kuchli bo'ladi. O'zlikni anglash, avvalo, nasl-nasabini, hayotdagi, jamiyatdagi o'z o'rnini, haq-huquqlarini, mas'uliyatini, fuqarolik burchini bilish demakdir. Bundan tashqari, o'zlikni anglash o'zini

millatning vakili sifatida uning taqdiriga, orzu-intilishlariga, maqsadlariga daxldorlik, va mas'ullik tuyg'usini his qilishni, ona tili, milliy madaniyati bilan mag'rurlanishni, ya'ni sog'lom g'ururni bildiradi. O'zlikni anglash o'z oldiga yuksak, ammo real maqsadlarni qo'yish, aniq kelajak rejalariga ega bo'lish hamdir. O'zlikni anglash ayni paytda insonning o'z-o'ziga nisbatan hamda jamiyatdagi, jamoasi va xalqidagi kamchiliklarga nisbatan tanqidiy munosabatda bo'lishini ham bildiradi. O'zlikni anglash tanqidiy-tahliliy tafakkurni taqozo etadi. Tanqidiy-tahliliy tafakkuriga muvofiq inson muayyan qadriyatlar tizimini qabul qiladi, muayyan g'oyalar va qarashlarni, talab va me'yorlarni rad etadi. Inson shunga muvofiq hayot yo'nalishini belgilaydi, bema'ni ishlardan o'zini tiya biladi. U o'zining xulq-atvori, talab-ehtiyojini atrof-dagi odamlar, ularning odob-axloq maromlari bilan taqqoslaydi, baholaydi va ularga qarab o'z xulqini, harakat va faoliyatini belgilaydi.

Milliy o'zlikni anglash – Vatan, jamiyat taraqqiyotini ta'minlash uchun inson tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar, o'z imkoniyatini chuqur anglab, ularni yuzaga chiqarish uchun o'zini safarbar eta olishidir.

- bilish, bilim olish, bilimlarni egallash va ulardan amaliy faoliyat jarayonida foydalanishga bo'lgan ehtiyoj. Bilish – olamni inson ongida aks etilishidir. Bilish va bilim olish faqat insongagina xos bo'lgan ma'naviy ehtiyoj hisoblanadi. Inson atrof-muhit haqida olgan bilim va axborotlari orqali biron-bir faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ma'naviy sog'lom odamda tinmay bilim va turli-tuman axborotlar olib turish ehtiyoji mavjud bo'ladi. Bilim kishilarning tabiat va jamiyat hodisalari haqida hosil qilingan to'g'ri ma'lumotlari, ko'nikmasi, insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni bajarish va boshqarish jarayonlarida olingan axborotlar majmuidir. Masalan, ilmiy tadqiqot olib borayotgan olim turli izlanishlar, tajribalar o'tkazish tufayli oldida turgan ilmiy muammolarga echim topishgan harakat qiladi, shu bilan birgalikda, yangi bilimlarni egallashga, masala echimini osonlashtirishga intiladi.

- axloqiy ehtiyoj. Axloqiy ehtiyojlar insonning yaratuvchanlik faoliyatini rag'batlantirishi, insonlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solishi, oilaviy hayot, turmush-tarzida xulq-atvor me'yorlarining ahamiyatini belgilashi, jamiyatga, tabiatga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Axloqiy ehtiyojlar insonni hayotda, jamiyatda va insonlar orasida o'rin topishiga va mavqeni yuksaltirishiga yordam beradi. Axloqiy ehtiyojlarining eng asosi xususiyati bu – jamiyat tomonidan o'rnatilgan, insonlar tomonidan so'zsiz amal qilinadigan ma'naviy-axloqiy me'yorlar tarkibidan mustahkam o'rin olganligidir. Misol uchun, o'zaro muomala va muloqot qilish kabi boshqa birlamchi ehtiyojlardan farqli ravishda axloqiy ehtiyojlar inson o'ziga xos xususiyatlarini yuzaga chiqarish, axloqiy xulq-atvor qoidalarida, axloqiy qadriyatlarda aks etgan jamiyat manfaatlari nisbatan ustuvor o'rin tutadi. Mustaqillikdan keyin mamlakatimizda axloqiy ehtiyojlarning yangilanib, ziddiyatli tarzda boyib borishini kuzatishimiz mumkin. Sobiq sho'ro davrida ustuvor bo'lgan ma'naviy me'yorlar va qadriyatlar tizimi eskirib, zamondan orqada qolganligi jamiyat hayotida yangicha axloqiy talab va me'yorlarlar paydo bo'lishiga zamin yaratadi. Bozor munosabatlari avvalgi tuzumdagi ustuvor axloqiy me'yorlarni inkor qilib, yangi-yangi axloqiy ehtiyojlarni yuzaga chiqarmoqda. Mustaqillikkacha insonlarning ko'plab faoliyat turlari ham qonunga, ham axloqqa zid deb topilgan bo'lsa, bugungi kunda ularga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi, asriy qadriyatlarimiz ruhidagi ayrim axloqiy ehtiyojlar qayta shakllandi. Ikkinchi tomondan, bozor munosabatlari

odamlarda merkantilizmni, moddiy foyda olishni hamma narsadan ustun qo'yishga moyillikni, xudbinlikni, ta'magirlik va korrupsiyani rivojlanishiga shart-sharoit yaratmoqda.

Axloqiy me'yorlar – taqiqlar va undovlar – odamlarning o'zaro va tabiatga, hayotga munosabatini tartibga solgan, unga oqilonalik va maqsadga muvofiqlik baxsh etgan. Masalan, uyat, hayo, iffat, mas'uliyat, mehr-oqibat, rahm-shafqat tuyg'ularining zaiflashishi ma'naviyatning pasayishiga zamin yaratadi va, aksincha, ularning kuchayishi ma'naviyatni yuksaltiradi.

- diniy-e'tiqodiy ehtiyoj. Din, axloq singari, ma'naviyatning birlamchi poydevoridir. Din e'tiqodning, dunyoqarashning, binobarin, ma'naviyatning falsafa bilan birgalikda konseptual negizini va mazmunini tashkil qiladi. Inson hayotida diniy ehtiyojlar narsa va hodisalarning mohiyatini ruhiy-diniy tomondan anglashga intilish ko'rinishida namoyon bo'ladi. Uzoq asrlar davomida barcha mintaqa va qit'alarda yashagan xalqlarda, barcha inson ma'naviy hayotida din yetakchilik qilgan.

Dinning turli xil funksiyalari bor. Insonlar orasida diniy mazmun kasb etgan: toza va notoza, iste'molga yaroqli va yaroqsiz, qilish mumkin yoki mumkin emas kabi tushuncha va me'yorlar halol hamda harom kabi diniy-me'yoriy shakllarda ifoda qilina boshladi. Bundan tashqari, islom dinining o'zi imon, gunoh, kufr, makruh, uvol, savob kabi me'yorlarni axloqqa kiritib, uni boyitdi. Boshqa dinlar ham axloqqa o'zlarining ko'plab me'yorlarini kiritishi natijasida axloqiy me'yorlar (ezgulik, yovuzlik, adolat, vijdon, to'g'rilik, yolg'on va boshqa) mazmunini tushunishga, talqin qilinishiga o'z ta'sirini ko'rsatdi, ular mazmunini ancha kengaytirdi, ba'zi talqinlarga diniy tus berdi. Bu qat'iy me'yorlar o'z navbatida insonlar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi (regulyativ funksiyasi) asosiy vosita sifatida namoyon bo'lgan. Ba'zi insonlar har kuni savob ish qilishga oshiqadi: kimgadir yordam beradi, kimgadir zakot (sadaqa) berishga harakat qiladi, imkoni boricha yomonlik qilishdan o'zini tiyadi, shahvatparastlik, mansabparastlik, molparastlik kabi illatlardan uzoqroq yurishga harakat qilishi – undagi sog'lom ehtiyojlarining rivojlanishiga zamin yaratadi.

Din odamlarga ishonch, najot, umid baxsh etgan, qo'rquvni engishda ko'maklashgan, boshiga og'ir musibat tushganda yupatgan, ruhiy madad bergan. Dinning ushbu vazifasi – sodir bo'lgan yo'qotishni, ruhiy kemtikni, etishmovchilikni to'ldirish ruhiy kompensatorlik funksiyasi deyiladi. Ijtimoiy ongning biror boshqa shakli din kabi ruhiy-kompensatorlik vazifasini keng miqyosda bajaradi olmaydi. Ularning har biri faqat o'z sohasidagina cheklangan holda kompensatorlik vazifasini bajaradi. Dinning kompensatorligi esa universal mazmunga va ko'rinishga ega. Dinning taskin beruvchi ushbu funksiyasi orqali insonlarning ko'plab diniy ehtiyojlari qondirilgan. Masalan, nomozxon o'zining bajargan ezgu amali (har kuni besh vaqt namoz o'qishi) tufayli ruhiy jihatdan taskin topadi.

- estetik ehtiyoj. Estetika manaviy tarbiyaning eng muhim shakllaridan biridir. U insondagi go'zallikka intilish hislarni tarbiyalaydi. Insonning mohiyatli belgilaridan biri – moddiy va ma'naviy ehtiyojlari yuksaladigan mavjudot ekanligidir. Estetik ehtiyojlar – uyg'unlikka, garmoniyaga, simmetriyaga intilishga, buyumlarni qulay va bejirim qilib ishlashga urinish, tabiatga taqlidan kuy to'qish, raqsga tushish, xirgoyi, xonish qilish, surat chizish va shu kabi go'zalliklar yaratishga intilishni shakllantirgan. Mehnat, axloqiy va estetik ehtiyojlar insonda ko'ngil, qalb degan narsani tarbiyalagan. Qalb, ko'ngil hayvonlarda yo'q. U faqat insonda paydo bo'ldi. Inson doimo go'zallikka intiladi: chiroyli kiyinish, ozoda va yaxshi jihozlangan uyda yashash, uyg'unlikda yaratilgan ma'naviy merosdan bahramand bo'lish va h.k.

- badiiy va ijod qilishga bo'lgan ehtiyoj. Ijod – insonning yangilik yaratishga qaratilgan konstruktiv faoliyati. Ijod jarayonida inson ruhiyatining hissiy (hissiy qabul qilish, idrok, tasavvur, tuyg'u, ishtiyoq va h.k.), aqliy va noaqliy unsurlari o'zaro faol munosabatda bo'lib, bunda tadqiqotchining bilimi, malakasi, tajribasi va iste'dodi namoyon bo'ladi. Ijod qilish ham yaratuvchanlikning bir ko'rinishi bo'lib, ma'naviy mahsulotlar yaratish faoliyatidir. Ijod qilish orqali yangi narsalar yaratilishi bilan birgalikda inson qobiliyati, mahoratini ham takomillashtirib boradi. Bu jarayon ijtimoiy hodisa sifatida ijtimoiy ehtiyojlar va jamiyat zaruriyatlari tufayli sodir bo'ladi. Adib, shoir, rassom, haykaltarosh, naqqosh, qo'shiqchi, raqqos, rejissor va boshqa ijod ahli vakillari o'zlari yaratayotgan mahsulotni “davrlar talabi”ni hisobga olgan holda yaratadi.

- hunar egallashga bo'lgan ehtiyoj. Inson uchun eng muhim narsalardan biri hunar egallamoq. Har bir narsaning mazmun-mohiyatini tushunish, jamiyatdagi voqealarning yaxshiyomon tomonini anglab olishi, inson qadr-u qimmatini to'g'ri baholashi, oilaning farovon turmush-tarzini to'g'ri tashkil etishi, mukammallikka intilishi uchun inson hunar o'rganishi lozim. Hunarli bo'lish inson uchun zaruriy ehtiyojdir. Insonning kasb-hunar egallashi to'g'risida o'zbek xalq og'zaki ijodida, ajdodlarimiz yaratgan bebaho asarlarda pand-nasixatlar aytilgan. Xususan, buyuk mutafakkir A.Navoiy inson hunar egallashi to'g'risida shunday deydi:

Quyoshliq istasang kasbi kamol et,
Kamol gar kasb etarsan bermalol et

Jomiy xazratlari esa insonni oltin topmasdan hunar o'rganishi, o'rgangan hunari oldida oltin xasga teng ekanligini ta'kidlaydilar:

Oltin topmagin-u o'rgangin hunar,
Hunaring oldida xasdir oltin-zar.

Ko'plab manbalarni tahlil qiladigan bo'lsak, insonlar bilan muloqotda bo'lishga qaratilgan sotsiogen ehtiyojlar ham ma'naviy ehtiyojlarning tarkibiga kiradi. Sotsiogen ehtiyojlarga: kommunikativ axborot, fikr bildirish, his-tuyg'ular ehtiyoji; ijtimoiy muloqot qilish, davlat va nodavlat, jamoa va jamoat tashkilotlarining faoliyatida qatnashish; do'stlik, muhabbat, oila qurish; o'z mavqei va o'rniga ega bo'lish atrofdagilarning hurmati va e'tiboriga sazovor bo'lish va u yoki bu sohada mavqe va yutuqlarga ega bo'lish.

Ma'naviy ehtiyojlarni turlarga bo'lishda hayotda moddiy ehtiyojlardan butunlay ajratib olingan ma'naviy ehtiyojlarning mavjud bo'lmashligi, shuningdek, sof fiziologik, sof ijtimoiy ehtiyojlarning bo'lmashligi hisobga olinishi lozim. Chunki inson eng sodda ehtiyojlari bilan ham ijtimoiy mohiyat kasb etadi. Insonning sof biologik ehtiyoji bo'lmish nasl qoldirishi, avlodni davom ettirishiga bo'lgan ehtiyoji sevgi-muhabbat, qadir-qimmat, yuksak axloqiylik, estetik idrok kabi ijtimoiy-ma'naviy ehtiyojlarsiz o'z ahamiyatini yo'qotadi. Bularsiz inson yana hayvon, ongsiz mavjudot darajasiga tushib qoladi, o'z navbatida mashhur shoir, bastakor, san'atkor, rassom yoki haykaltaroshning yuksak ehtiyojlari ham moddiy ehtiyojlarsiz, maqsadlarsiz mavjud bo'lmaydi.

Xulosa. Ma'naviy ehtiyojlarni tahlil qilarkanmiz bir qator mulohazalarga ega bo'ldik:

- ma'naviy ehtiyojlar inson ongida paydo bo'ladi;
- ma'naviy ehtiyojlarni qondirish vositalari va usullarini tanlashda erkinlik darajasi moddiy ehtiyojlarga qaraganda ancha yuqori;
- ko'plab ma'naviy ehtiyojlar asosan insonning bo'sh vaqt sohasida qondiriladi;

ma'naviy ehtiyojlarni qondirish jarayoni cheksizdir. Ular qanchalik darajada qondirilsa, inson ma'naviy hayoti shunchalik barqarorlashadi, teranlashadi va yuksaladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Jabborov J.A. Ma'naviy ehtiyojlar yuksalishi – jamiyat rivojlanishining muhim omili. Monografiya. "Nasaf" NMIU. 2023. – 104 b.
2. Jabborov J.A. Mamlakatimiz olimlarining ilmiy tadqiqotlarida ma'naviy ehtiyojlar muammosining talqini // Jamiyat va innovatsiyalar – Общество и инновации – Society and innovations Special Issue – 5 (2021) / ISSN 2181-1415. Impact Factor: SJIF 2021 = 5.395. Б. 484-491.
3. Jabborov J.A. Analysis of spiritual needs. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary, 2021.
4. Jabborov J.A. Ma'naviy ehtiyojlar rivojlanishining ijtimoiy-madaniy omillari. Innovative, educational, natural and social sciences, VOLUME 1 | ISSUE 3, ISSN 2181-1784. 2021. 30-35 b.
5. Ma'naviyat: asosiy tushunchalar izohli lug'ati. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot matbaa uyi, 2009. - 325 b.
6. Nosirxo'jaev S.H., Lafasov M.F., A'zamxo'jaeva S. Ma'naviyat asoslari. Darslik. T.: 2010, 158-b.
7. Erkaev A.P. "Ma'naviyat – millat nishoni". Toshkent "Ma'naviyat" 1997 y. 39-b.
8. Erkaev A.P. "Ma'naviyatning uch qonuni". "Tafakkur" jurnali. 2017 yil 2-son 20-26 betlari.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/1 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).